

Nr 163.

Av herr Fehr, i anledning av Kungl. Maj:ts förslag till lönereglering för justitieråd och regeringsråd.

I årets statsverksproposition har under andra huvudtiteln föreslagits en löneförhöjning för justitieråd och regeringsråd. Utöver de villkor, som för närvarande gälla i fråga om rätten för justitieråd och regeringsråd att med sin befattning förena annan tjänst eller enskilda uppdrag, har såsom villkor för den nya löneregleringen föreslagits, att justitieråd eller regeringsråd icke skola äga att åtaga sig uppdrag såsom skiljeman.

Det sålunda föreslagna villkoret måste från näringslivets synpunkt betecknas såsom olyckligt. Ett allmänt känt faktum är, att rättstvister i stor utsträckning undandragas de allmänna domstolarnas avgörande och i stället hänskjutas till skiljemän. Anledningarna härtill äro flera, men den vanligaste är rättegångsprocedurens långsamhet. I en mängd fall är det för industriidkare eller affärsmän förenat med de största svårigheter att avvakta den tidpunkt, då efter många år av processande i olika instanser vederbörande tvist äntligen blir slutgiltigt avgjord genom högsta domstolens dom. Man kan till och med våga säga, att under vissa omständigheter ett anlitande av den vanliga långsamma rättegångsordningen är av ekonomiska och tekniska skäl så gott som uteslutet. Särskilt gäller detta inom byggnadsindustrien och därmed jämställda verksamhetsområden. I detta samband må ock framhållas, att det ofta endast på skiljedomsvägen är möjligt att erhålla lösning av principiella meningsskiljaktigheter mellan kontrahenter rörande t. ex. kontraktstolkning i sådana fall, där ett direkt anspråk för den ena eller andra kontrahenten ännu icke utvecklat sig ur det föreliggande rättsförhållandet.

Emellertid har det gjorts gällande, att någon svårighet för allmänheten att finna för skiljemannauppdrag lämpliga jurister icke skulle uppkomma, även om justitieråd och regeringsråd förhindras att mottaga dylikt uppdrag. Härvid har särskilt syftats på erfarna domare i annan ställning och på advokater. Tillika synes man hava velat göra gällande, att behov av så kvalificerade skiljemän som justitieråd och regeringsråd icke skulle föreligga. Ingenting kan vara felaktigare. Man må icke föreställa sig, att skiljeavtal ingås endast för att uppkomma eller uppstående tvister skola lösas hastigast möjligt utan att utgången härvid skulle spela någon roll. Givetvis innebär det alltid en nackdel att avsäga sig möjligheten att för slitande av tvister använda domstolsförfarandet med den större säkerhet för ett riktigt avgörande, som detta er-

bjuder genom instansordningen och andra förhållanden. Denna nackdel är självfallet alltid inredd. Då man det oaktat för vinnande av snabbhet i avgörandet eller av annan orsak anlitar skiljedomsförfarandet, söker man naturligen vinna största möjliga garantier för ett materiellt riktigt resultat av skiljedomsförfarandet. I tvister av stor principiell vikt eller med betydande ekonomiska konsekvenser — således tvister, som alltid skulle komma att dragas under högsta domstolens prövning, om domstolsförfarandet anlitas — vinnas dessa garantier bäst genom att skiljemännen eller i varje fall skiljenämndens ordförande utses bland högsta domstolens ledamöter. Man försäkras sig på detta sätt om att, så långt det står i mänsklig förmåga, samma synpunkter skola vid tvistens avgörande bliva bestämmande, som om högsta domstolen avdömt tvisten i sista instans. I många fall har vid upprättande av kontrakt med skiljedoms klausul i denna uttryckligen inryckts, att skiljenämndens ordförande skall vara justitieråd. Med hänsyn till vad sålunda anförts ligger det i öppen dag, att allmänheten icke är betjänt med att bliva helt hänvisad till jurister med mindre erfarenhet och lägre kompetens. Då staten icke kan upprätthålla en allmän rättsskipning av erforderlig snabbhet, synes staten icke böra lägga onödiga hinder i vägen för att åt det surrogat, som skiljedomsförfarandet utgör, må kunna givas största möjliga styrka och effektivitet. I detta samband förtjänar också påpekas, att parterna eller de av parterna utsedda skiljemännen hava mycket lätt att enas i valet av ett justitieråd eller eventuellt ett regeringsråd såsom skiljeman. När någon annan föreslås, måste däremot synnerligen ofta, i brist på enighet, valet överlämnas åt överexekutor, men i dylikt fall beror det mången gång på en slump, om lämplig skiljeman blir utsedd. Genom obehörighet för justitieråd och regeringsråd att åtaga sig skiljemannauppdrag skulle således den redan förut kännbara risken för allmänheten att erhålla skiljemän, till vilka ingendera parten hyser tillräckligt förtroende, än ytterligare ökas.

Mot det föreslagna villkoret talar även ett annat skäl av allmän betydelse. Med all rätt ställer den allmänna opinionen det kravet på ämbetsmännen, att de skola träffa sina avgöranden utan byråkratism och formalism med vidsynt och fördomsfritt beaktande av det praktiska livets fordringar. Egendomligt nog kan emellertid samtidigt härmed spåras en strävan att så långt som möjligt begränsa ämbetsmännens möjlighet att vid sidan av tjänsten samla direkt personlig erfarenhet av det praktiska livet. En sådan strävan är givetvis i sin ordning så långt det gäller att skapa garantier för tjänstens behöriga uppehållande eller lägga hinder i vägen för uppkomsten av verkliga intressekonflikter. Men i den mån samma strävan sträcker sig därutöver står den i bestämdaste strid med ovannämnda krav. Ingenting är nämligen mera ägnat att skapa byråkratism, formalism och fördomsfullhet än att isolera ämbetsmannen på sådant sätt, att han endast får tillfälle att syssla med de ofta rent speciella saker, som falla inom hans ämbetsverksamhet. Vad särskilt högsta domstolen angår är denna synpunkt synnerligen beaktansvärd. Dess

ledamöter komma nämligen icke ens under ämbetsutövningen i någon kontakt med allmänheten. De få enligt nuvarande rättegångsordning se varken parterna eller deras advokater eller vittnen eller sakkunniga. De äro hänvisade att bedöma de juridiskt och tekniskt mest invecklade förhållanden på basis av en föredragning av en annan ämbetsman och personligt studium av handlingarna i målet. Vilka risker för ett formellt juridiskt betraktelsesätt, som detta förhållande innebär, ligger i öppen dag. Att högsta domstolen det oaktat kunnat hålla sig fri från anmärkningar i detta avseende är närmast ägnat att väcka förvåning och vittnar om den höga nivå, på vilken domstolens ledamöter stå. En i väsentlig mån bidragande orsak härtill har emellertid otvivelaktigt varit, att ledamöterna, trots de redan nu mycket skarpa begränsningarna i fråga om deras behörighet att åtaga sig uppdrag vid sidan av tjänsten, dock haft vissa möjligheter att i samband med dylika uppdrag komma i kontakt med det praktiska livet. Särskilt skiljedomsuppdragen hava i detta avseende varit betydelsefulla. På grund av de fria former, i vilka förhandlingarna vid en skiljenämnd kunna föras, finnes möjlighet för den intresserade skiljedomaren att intränga i tvistens praktiska sidor till och med bättre än som är möjligt vid en *muntlig* förhandling inför domstol. Om nu även denna kanal till det praktiska livet skulle stängas, är det att befara, att de ovan antydda riskerna för ett formellt juridiskt betraktelsesätt efter hand bliva aktuella. Vad ovan anförts har naturligen motsvarande tillämpning även på regeringsrättens ledamöter.

Det bör ej heller förbises, att det ifrågasatta villkoret kan komma att menligt inverka på högsta domstolens och regeringsrättens blivande rekrytering. Arbetet inom dessa institutioner är både betungande, bundet och enformigt. Särskilt för praktiskt lagda jurister, av vilka givetvis finnes behov lika väl som av mera teoretiskt betonade, kan den så gott som fullständiga isolering, det föreslagna villkoret medför, komma att verka avskräckande, helst de nu föreslagna löneförmånerna äro blygsamma i jämförelse med vad en jurist med sådana kvalifikationer, att han kan ifrågakomma till justitieråd eller regeringsråd, har möjlighet att förvärva genom annan juridisk verksamhet.

Vad härefter angår de skäl, som anförts *för* det ifrågasatta förbudet, synas dessa icke uppväga de skäl, som ovan anförts *mot* förbudet. Sålunda torde på sin tid anförda konstitutionella betänkligheter mot att justitieråd och regeringsråd åtaga sig skiljemannauppdrag knappast vara grundade. Bestämelsen i § 34 regeringsformen, att justitieråd (och regeringsråd) ej må tillika annat ämbete innehava eller utöva, torde hava tillkommit med hänsyn till de missförhållanden, som rådde före 1809, då ledamöterna av högsta domstolen med bibehållande av andra ämbeten endast på förordnande bestredo befattningen såsom ledamot i domstolen och ofta jämväl utövade sitt ordinarie ämbete. Att härav draga slutsatsen, att grundlagens anda skulle giva vid handen, att de högsta domarne icke borde få åtaga sig skiljemannauppdrag, synes något långsökt.

Det avgörande skälet lär emellertid hava varit, att från vissa håll, inom och utom riksdagen, den uppfattningen kommit till uttryck, att åtagande från justitierådens och regeringsrådets sida av skiljemannauppdrag icke kunde anses förenligt med den ställning, som dessa ämbetsmän intaga, och att landets högsta domaremyndighet borde stå fri från varje angrepp i berörda hänseende. Då det på sätt ovan anförts finnas vägande skäl av allmän räckvidd för att åtagande av skiljemannauppdrag fortfarande må tillåtas, synes den omständigheten, att en uppfattning i angivna hänseende tagit sig uttryck, icke i och för sig böra föranleda till det ifrågasatta förbudets fastställande utan avseende å styrkan av de sakskal, varpå den ifrågavarande opinionsbildningen är stödd. I det följande skall uppmärksamhet ägnas dessa skäl.

Bland annat har man, under återopande av vad som förekommit vid 1918 års riksdag i samband med väckt förslag om revision av lagen om skiljemän, framhållit den misstanke för partiskhet, som hos allmänheten kan yppas mot skiljemän i allmänhet genom sättet för skiljenämndens konstituerande. Då justitieråden och regeringsråden såsom skiljedomare givetvis äro för varje omdömesgill person höjda över all dylik misstanke, skulle ett beaktande av denna misstro endast innebära ett offrande åt uppfattningen hos de mest okritiska. Statsmakterna hava här ett ovanligt lämpligt tillfälle att för allmänheten klargöra skiljemannauppdragets rätta innebörd. Om nämligen statsmakterna efter vad i denna fråga förekommit tillåta justitieråden och regeringsråden att fortfarande åtaga sig skiljemannauppdrag skulle detta mera än något annat vara ägnat att undanröja vanföreställningen om det tillbörliga i att part hyser särskilda förväntningar om tillmötesgående från viss skiljemans sida. Det må i detta samband framhållas, att justitierådets deltagande i skiljedomsverksamheten redan förut visat sig ägnat att höja denna till ett högre plan och till fördel för rättsväsendet i allmänhet skapa större tilltro till och aktning för skiljenämnderna.

Ett skäl av större betydelse är, att ett justitieråd i egenskap av skiljemän kan komma att fatta ståndpunkt i viss rättsfråga och anse sig bunden av denna ståndpunkt, om han sedermera i egenskap av domstolsledamot får liknande fråga under sin prövning. Betydelsen av detta skäl torde dock hava blivit väsentligen överdriven. Att en ledamot av högsta domstolen skulle, då han såsom skiljedomare fattar ståndpunkt till viss fråga, taga andra hänsyn än han skulle gjort, om han handlat såsom domstolsledamot, kan tydligen icke förutsättas och har väl icke heller av någon på allvar gjorts gällande. Det betänkliga skulle då ligga däri, att han såsom skiljedomare kunde nödgas bestämma sig utan att hava haft tillfälle till den ingående diskussion med jämbördiga kolleger, som behandlingen i högsta domstolen medför. Bortsett därifrån, att en skiljedomsvägen uppkommen ny principfråga måste förutsättas bliva föremål för privat diskussion mellan högsta domstolens ledamöter, kan ett isolerat ståndpunktstagande från *viss* ledamots sida dock aldrig bliva bestämmande för *högsta domstolens* praxis. En leda-

mot av högsta domstolen kan för övrigt tänkas hava på en mängd andra sätt än såsom skiljedomare kommit att ensam intaga en principståndpunkt, t. ex. såsom domare i lägre instans före sin utnämning till justitieråd, under utövning av juridiskt författarskap o. s. v. De sålunda åberopade omständigheterna torde utvisa, att den olägenhet av deltagandet i skiljedomsverksamheten, varom nu är fråga, är ganska ringa i jämförelse med de förut påvisade nackdelarna av det ifrågasatta förbudet.

Det har ytterligare anförts såsom principiellt betänkligt, att en skiljedom, däri justitieråd deltagit, på formella grunder kan bliva föremål för domstols prövning och således komma under högsta domstolens bedömande. Att den, som deltagit i skiljedomen, icke deltagit i avgörandet av klandret är självklart. Det principiellt betänkliga skulle då ligga däri, att ett justitieråds beslut över huvud kan bliva föremål för prövning. Detta synes dock icke vara värre än att han såsom part kan bliva underkastad domstols bedömande i fråga om sina egna handlingar. I de flesta fall torde för övrigt ett överklagande utav en skiljedom vara grundat på ohållbara skäl och orsakat endast av att den ena parten tredskas och vill förhala saken. När en så kompetent person som ett justitieråd meddelat skiljedomen har man särskild anledning antaga, att de formella förutsättningarna för skiljedomens giltighet föreligga och att en klandertalan följaktligen är utsiktslös.

En av de vid behandlingen av frågan om justitie- och regeringsrådets ställning i löne- och pensionshänseende inom justitiedepartementet tillkallade sakkunnige, överdirektör J. L. Widell, har för sin del föreslagit, att justitieråd eller regeringsråd icke må åtaga sig uppdrag som skiljeman i fall, då uppdraget meddelas av allenast en av parterna eller av överexekutor i enskild parts ställe. Även ett sålunda begränsat förbud vore ur den synpunkten olyckligt, att därmed skulle av statsmakterna angivas, att berättigad misstanke om partiskhet alltid kunde riktas mot den, som blivit av part utsedd till skiljeman. På sätt förut framhållits gäller det tvärtom att upprätthålla skiljemannainstitutionens anseende genom hävdande av en riktig uppfattning rörande uppdragets innebörd. Ett sådant begränsat förbud, som överdirektör Widell föreslagit, är dock givetvis bättre än det allmänna i statsverkspropositionen upptagna.

På sätt ovan framhållits har i stor utsträckning i kontrakt med skiljedoms-klausul intryckts bestämmelse, att skiljedomarne eller i varje fall skiljenämndens ordförande skola utses bland högsta domstolens ledamöter. Om det ifrågasatta förbudet genomföres, förfaller i dessa fall hela skiljeavtalet, och parterna bliva hänvisade till domstol, om någon av dem motsätter sig upprättande av nytt skiljeavtal. I många andra fall har vid upprättande av kontrakt med skiljedoms-klausul en tyst förutsättning varit, att skiljedomarne skulle utses på nämnda sätt, ehuru detta icke uttryckligen sagts. I dessa senare fall medför det ifrågasatta förbudet, att skiljeavtalet äger bestånd, men att parterna bliva hänvisade att välja skiljedomare utan den förutsatta kom-

petensen. Därest förbudet fastställs, bör detsamma på grund av dessa skäl i varje fall icke gälla i fråga om skiljemannauppdrag, som grundar sig på skiljeavtal, slutet före den 1 juli 1926.

Med stöd av vad sålunda anförts hemställer jag,

att det i samband med föreslagen reglering av justitierådets och regeringsrådets löner upptagna villkoret, att med justitieråds- och regeringsrådsämbete icke må förenas uppdrag såsom skiljeman, måtte av riksdagen uteslutas, eller, därest detta yrkande icke skulle vinna beaktande,

att åt villkoret måtte givas allenast det innehåll, att med justitieråds- och regeringsrådsämbete icke må förenas uppdrag som skiljeman i fall, då uppdraget meddelas av allenast en av parterna eller av överexekutor i enskild parts ställe, eller, därest icke heller detta yrkande skulle bifallas,

att det ifrågavarande villkoret måtte förklaras icke skola gälla sådana uppdrag såsom skiljeman, vilka grunda sig på skiljeavtal, som slutits före den 1 juli 1926.

Stockholm den 22 januari 1926.

Martin Fehr.